LOKALNIE · OPINIA

IZRAEL OD MORZA DO EUFRATU. BETAROWCY W II RZECZPOSPOLITEJ (I NIE TYLKO)

Dominik Flisiak · 7 maja 2026

Współczesna izraelska scena polityczna – jak wiadomo – odznacza się bardzo silną pozycją stronnictw prawicowych. Ich członkowie niejednokrotnie odwołują się do dziedzictwa Włodzimierza Żabotyńskiego – lidera Betaru, prawicowej formacji syjonistycznej zestawianej często z ruchami narodowo-radykalnymi, której celem było stworzenie „nowego Żyda". Przyjrzyjmy się karierze i programowi politycznemu Żabotyńskiego, który był skierowany między innymi do żydowskiej młodzieży żyjącej w przedwojennej Polsce, gdzie Betar był najsilniejszy.

Syjonizm

Syjonizm powstał jako odpowiedź na wzrastającą świadomość narodową chrześcijańskich mieszkańców Europy. Rozwój europejskich nacjonalizmów powodował, że wyznawcy judaizmu, nawet ci zasymilowani, przestali być postrzegani jako lojalna część danego narodu – na pewnym etapie część Żydów zaczęła uważać, że powinni mieć państwo, w którym sami będą decydować o swoich sprawach.

Osobą, która miała ogromny wpływ na ukształtowanie się ideologicznych podstaw syjonizmu, był Teodor Herzl (1860–1904). Jego najbliżsi pochodzili z rodziny węgierskich Żydów, którzy przyjęli kulturę niemiecką. Herzl, prawnik z wykształcenia, w latach 1891–1895 był paryskim korespondentem „Neue Freie Pres-

se", dziennika o profilu liberalnym. Widząc narastający antysemityzm, Herzl zainteresował się raczkującym ruchem syjonistycznym. Duży wpływ na jego poglądy miała sprawa Alfreda Dreyfusa (1859–1935), oficera francuskiej armii pochodzenia żydowskiego, oskarżonego pod koniec XIX wieku o szpiegostwo na rzecz Niemiec, który po długim procesie został uniewinniony i oczyszczony z zarzutów. W 1896 roku Herzl opublikował książkę pt. *Państwo Żydowskie. Próba nowoczesnego rozwiązania kwestii żydowskiej*, która stała się podstawą syjonizmu. Rok później, podczas kongresu w szwajcarskiej Bazylei, powstała Światowa Organizacja Syjonistyczna (ŚOS), skupiająca różne środowiska syjonistyczne – od lewicy po prawicę.

Włodzimierz Żabotyński – wódz Betaru

Twórcą syjonizmu rewizjonistycznego, czyli prawicowego odłamu ruchu zmierzającego do odtworzenia państwa żydowskiego w Palestynie, był Zeew (Włodzimierz) Żabotyński. Urodzony w Odessie w 1880 roku, Żabotyński pochodził z rodziny częściowo zasymilowanej z kulturą rosyjską. Na jego wychowanie duży wpływ miała rosyjska literatura liberalna. Od najmłodszych lat interesował się polityką. W wieku 14 lat współpracował z gazetą „Odesskija Nowosti", następnie został redaktorem czasopisma „Jewrejskaja Żizń".

Olbrzymi wpływ na poglądy polityczne przyszłego lidera Betaru miał wzrost antysemityzmu w Europie, zwłaszcza w Rosji carskiej, który przybrał formę krwawych pogromów. Wstrząśnięty wydarzeniami mającymi miejsce między innymi w Odessie i Kiszyniowie, Żabotyński stał się zwolennikiem syjonizmu. W 1903 roku współorganizował samoobronę żydowską przed Rosjanami w Odessie. Już rok później był delegatem uczestniczącym w obradach VI Światowego Kongresu Syjonistycznego w Bazylei.

Podczas I wojny światowej wraz z Josefem Trumpeldorem (1880–1920) oraz Johnem Henrym Pattersonem (1867–1947) współtworzył Zion Mule Corps i Legion Żydowski. Jednostki te wspierały Brytyjczyków w walkach na półwyspie Gallipoli (1915–1916) i w Palestynie (1917–1918). W pierwszych latach po zakończeniu I wojny światowej, w obliczu antyżydowskich pogromów w Palestynie i silnej pozycji lewicy w ruchu syjonistycznym, Żabotyński rozpoczął budowę własnej frakcji politycznej. W listopadzie 1923 roku odwiedził Rygę i wygłosił tam serię odczytów, które dotyczyły między innymi walk Legionu Żydowskiego. Będąc pod ogromnym wrażeniem poglądów Żabotyńskiego grupa młodzieży z ryskiego liceum hebrajskiego stworzyła młodzieżówkę, która dała początek organizacji Brith Trumpeldor (Betar). Nazwa ta wzięła się od nazwiska wspomnianego współpracownika Żabotyńskiego, który poległ w 1920 roku, oraz miejscowości, która była ostatnim silnym bastionem żydowskiego antyrzymskiego powstania Szymona Bar-Kochby z 132 roku, zakończonego trzy lata później kapitulacją miasta Betar i klęską Żydów.

Równocześnie Żabotyński rozpoczął współpracę z działającymi od 1921 roku syjonistami-aktywistami. Byli to zwolennicy Meira Grossmana (1888–1964), popierający swobodną emigrację Żydów na Bliski Wschód i odtworzenie żydowskich sił zbrojnych w Palestynie. W 1925 roku zwolennicy Żabotyńskiego i Grossmana powołali do życia grupę syjonistów-rewizjonistów. Słowo „rewizjoniści" miało podkreślać charakter tej organizacji, czyli dążenie do zmiany stanowiska Światowej Organizacji Syjonistycznej i władz brytyjskich w kwestii powstania państwa żydowskiego. W swoich planach syjoniści-rewizjoniści deklarowali między innymi odtworzenie państwa żydowskiego w granicach obejmujących dzisiejszy Izrael, Autonomię Palestyńską oraz Jordanię, sprzeciw wobec lewicy i militaryzm nastawiony na odbudowę własnej państwowości. W tym celu zwolennicy Żabotyńskiego powołali organizacje skierowane dla

młodzieży, kobiet, a także paramilitarną organizację Irgun Cwai Leumi.

Betar wśród polskich Żydów

W międzywojennej Polsce mieszkało, według spisu ludności z 1921 roku, 2 855 318 Żydów, co stanowiło 10,5% ludności kraju. Do roku 1939 społeczność żydowska w II Rzeczpospolitej Polskiej była najliczniejszą po tej zamieszkałej Stany Zjednoczone diasporą tego narodu. W międzywojennej Polsce struktury prawicy syjonistycznej zaczęły powstawać już pod koniec pierwszej połowy lat 20. XX wieku. Ich twórcami byli Dawid Wdowiński oraz Jakub Perelman, autor wspomnień napisanych w II RP i w Izraelu.

Ruch betarowy działający w Polsce miał swoje trzy centra: Lwów, Kraków i Warszawę. Był silnie nasycony rodzącą się wówczas żydowską inteligencją. Około 40% jego aktywistów było studentami. Polskie sekcje Betaru stanowiły istotną siłę. Spośród 100 tys. członków Betaru w tym okresie większość zamieszkiwała terytorium II Rzeczypospolitej. Popularność radykalnej prawicy syjonistycznej wśród polskich Żydów została dostrzeżona przez samego Żabotyńskiego, który stwierdził, że: „żadna inna partia żydowska w Polsce nigdy nie zyskała tak licznego poparcia".

> Stronnicy Żabotyńskiego chcieli, aby Żydzi porzucili stare zwyczaje życia w golusie, czyli w diasporze. Żabotyński dostrzegał, że życie w krajach rozproszenia spowodowało, że Żydzi nie byli zbyt odważni i silni fizycznie. Według niego powinni być dumnymi ze swego pochodzenia ludźmi.

Przemiana ta miała być spowodowana realizacją pojęcia *hadar* (szacunek, poczucie własnej godności). *Hadar* miało dwa wymiary: obyczajowy (kultura osobista) i moralny, który dotyczył okazywania szacunku dla innych, wielkoduszności i wywiązywania się z obietnic. Ważnym elementem przemiany miały być poznawanie geografii Palestyny, ale też i kraju, w którym Żydzi żyli, oraz historii własnego narodu z uwzględnieniem działalności syjonistów. Przewartościowaniu życia młodych Żydów miało towarzyszyć podkreślenie roli kobiet, zarówno w życiu domowym, jak i w budowie państwa żydowskiego. Żabotyński uważał, że bez poparcia przedstawicielek płci pięknej tej idei nie da się urzeczywistnić.

Dla młodych Żydów związanych z prawicą syjonistyczną ważna była pamięć o władcach starotestamentowego Izraela: Saulu, Dawidzie, Salomonie oraz o tych, którzy próbowali zrzucić jarzmo rzymskiej okupacji, jak zeloci czy Bar-Kochba. Stąd też betarowcy hołdowali militaryzmowi ukierunkowanemu na zbrojną walkę o odtworzenie państwa żydowskiego oraz na obronę Żydów mieszkających w Palestynie oraz krajach diaspory. Zwolennicy Żabotyńskiego uważali, że jedynym tego gwarantem jest utworzenie żydowskiej armii. Powstanie zaś jej miało być poprzedzone kursami szkoleniowymi, które Żabotyński określał mianem nowego „ABC – nauką strzelania". Jednym z prekursorów tej idei był urodzony w Smoleńsku Jeremiahu Halperin.

Militaryzm i dbanie o kondycję fizyczną młodych zwolenników Żabotyńskiego były elementami zaczerpniętymi z tradycji czeskiej organizacji sportowej o nazwie „Sokół". Pojmowanie militaryzmu przez zwolenników Żabotyńskiego, jako drogi nieprowadzącej do zagarnięcia czyjegoś terenu, a związanej jedynie – jak uważano – z odtworzeniem własnego państwa wiązało się z kultem Józefa Piłsudskiego. Aktywiści prawicy syjonistycznej widzieli w nim nie tylko wskrzesiciela państwa polskiego, ale także przyjaciela

Żydów, który miał być „(...) Ostoją ładu i sprawiedliwości, porządku i bezpieczeństwa (...)". Szacunek do postaci Piłsudskiego związany był z jego działalnością legionową z lat I wojny światowej, ale także z tym, że odwoływał się on do tradycji Rzeczpospolitej Obojga Narodów, kraju wieloetnicznego i wieloreligijnego. Stało to w kontrze do polskiego nacjonalizmu widzącego w mniejszościach narodowych (w tym w Żydach) zagrożenie dla bytu państwowego.

> W lipcu 1935 roku delegacja Betaru przy wsparciu konsula RP w Tel-Awiwie Stanisława Łukasiewicza przyniosła w urnie grudkę ziemi z grobu Trumpeldora na kopiec Piłsudskiego w Krakowie. Dedykacja na urnie brzmiała: „Ukochanemu wodzowi narodu polskiego, Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu,ziemię z pola walki bohatera narodu żydowskiego Josefa Trumpeldora składa żydowski ruch narodowy dążący do wyzwolenia narodu i ojczyzny".

Po śmierci Piłsudskiego betarowcy potępiali rządzących Polską między innymi za wspieranie antysemityzmu gospodarczego. Zwolennicy Żabotyńskiego przypisywali pikietującym przed żydowskimi sklepami i kramami antysemityzm o podłożu rasowym. Zdaniem betarowców, promowanie antysemityzmu przez polskich narodowców stanowiło w istocie jedyny „front" prowadzonej przez nich walki politycznej, przybierającej ostre formy: „(...) podżegana przez epigonów endecji w jej różnych «młodych» i «radykalnych» formach, przyprawiających starą potrawkę duchową dmowszczyzny ostrym niemieckim sosem «Turke» według rasistowsko-nazistowskiej recepty". Na uwagę zasługuje fakt, że w międzywojennej Polsce, dysponujący swoimi bojówkami betarowcy, obok socjalistyczno-niesyjonistycznego Bundu (Powszechny Żydowski Związek Robotniczy, Algemajner Jidiszer Arbeter Bund), uczestniczyli w bronieniu Żydów przed środowiskami nastawionymi antyżydowsko.

Swoisty kult Piłsudskiego miał też wpływ na współpracę prawicy syjonistycznej z władzami sanacyjnej Polski. Ogniskowała się ona głównie na działaniach na polu dyplomatycznym mającymi przyśpieszyć powstanie państwa żydowskiego oraz szkolenia betarowców i irgunowców w Polsce. Jedną z osób odpowiedzialnych za współpracę irgunowców z Polakami był urodzony w Kijowie w 1890 roku Witold Hulanicki.

Zwolennicy Żabotyńskiego działający w II RP, w tym także betarowcy, twierdzili, że nie da się połączyć ideałów lewicy z dążeniem do odbudowy państwa żydowskiego w Palestynie. W ich opinii promowana przez szeroko pojętą lewicę „walka klas" miała opóźniać moment powstania państwa żydowskiego i przyczyniała się do zubożenia gospodarczego potencjału Żydów. Interesujące są też poglądy betarowców na kwestie wyznaniowe. Syjoniści-rewizjoniści w kwestii stosunku do judaizmu nie reprezentowali postawy antyreligijnej. Uważali, że to właśnie judaizm stanowił element łączący Żydów żyjących w krajach diaspory. Stąd też wśród zwolenników prawicy syjonistycznej działały organizacje skierowane do religijnych Żydów. Zwolennicy Żabotyńskiego uczestniczyli też w gospodarczym bojkocie III Rzeszy (hitlerowskich Niemiec). Podkreślali, że władze brytyjskie ograniczając możliwości przybywania Żydów z Europy do Palestyny, pośrednio współpracowały z III Rzeszą.

Dnia 10 maja 1939 roku Włodzimierz Żabotyński, który nie wierzył w szybki wybuch wojny, po raz ostatni spotkał się z komendą Betaru w Polsce. W dniu 1 września 1939 roku, w związku z agresją III Rzeszy na II RP, redakcja związanej z prawicą syjonistyczną gazety „Jerozolima Wyzwolona" ogłosiła gotowość do

walki o Polskę: „My – obóz żydowski, wychowany w tradycji żołnierskich cnót i w umiłowaniu Czynu Żołnierskiego, żyjący myślą o Wolności, wywalczonej dziełem orężnym – stoimy dziś w karnych i zwartych szeregach, by jako dobrzy synowie Państwa Polskiego, świadomi swych obywatelskich powinności, ruszyć z najgłębszym entuzjazmem do walki o Wielkość Rzeczpospolitej".

II wojna światowa przyniosła kres funkcjonowaniu społeczności żydowskiej w Polsce. Zwolennicy Żabotyńskiego współtworzyli ruch oporu. Przykładowo pod koniec 1942 roku powołali w getcie warszawskim do życia Żydowski Związek Wojskowy, który odegrał istotną rolę w trakcie powstania w 1943 roku, a Wilnie współtworzyli Zjednoczoną Organizację Partyzancką.

Syjoniści-rewizjoniści w Izraelu

W 1948 roku Menachem Begin, ostatni przywódca Betaru w Polsce, powołał do życia partię Herut (Wolność). Formacja ta odwoływała się do dorobku Żabotyńskiego. Zwolennicy Begina rekrutowali się z Żydów pochodzących między innymi z przedwojennej Polski, Litwy, Jemenu oraz obszarów zamieszkanych w większości przez Kurdów. Pochodzili oni z różnych warstw społecznych, byli wśród nich rzemieślnicy, drobni kupcy oraz robotnicy. Będąc spadkobiercami myśli Żabotyńskiego w odrodzonym państwie żydowskim, stali w opozycji do rządów, w których główną rolę odgrywała centrolewicowa partia Mapaj.

W połowie lat 60. XX wieku doszło na izraelskiej scenie politycznej do znaczących przemian. W 1965 roku, w wyniku porozumienia między przedstawicielami partii Herut z częścią centrowych syjonistów, powstało ugrupowanie Gahal (Gusz Herut Libralim, czyli Blok Herut-Liberałowie). Dwa lata później, w wyniku wojny sześciodniowej, państwo żydowskie, zagrożone inwazją ze strony arabskich sąsiadów, zajęło należący do Egiptu półwysep Synaj i Strefę Gazy, syryjskie Wzgórza Golan oraz będący pod kontrolą Jordanii Zachodni Brzeg Jordanu. Brak uregulowanych stosunków z sąsiadami, problemy gospodarcze oraz działalność ruchów politycznych chcących przyłączenia zdobytych terytoriów do Izraela (Ruch na rzecz Wielkiego Izraela) doprowadziły do konsolidacji prawicy. Spowodowało to powstanie w 1973 roku partii Likud. Po wyborach z roku 1977 Menachem Begin został pierwszym nielewicowym premierem Izraela. Funkcję tą pełnił do 1983 roku. Należy wskazać, że podczas pełnienia urzędu przez Begina doszło do kilku kluczowych dla Izraela wydarzeń. Dzięki zwróceniu Kairowi Synaju, Egipt jako pierwsze państwo arabskie podpisał układ pokojowy z Izraelem. Zupełnie inaczej ułożyły się relacje z Syrią. Parlament w Tel Awiwie uznał bowiem zwierzchność Izraela nad Wzgórzami Golan i całą Jerozolimą. W okresie rządów Begina doszło też do rozbudowy żydowskich osiedli na terenie Judei i Samarii (Zachodnim Brzegu Jordanu).

Następcą Begina był Icchak Szamir (1915–2012), który podobnie jak poprzedni premier – także wywodził się z Betaru. Podczas pełnienia swojego urzędu Szamir zadecydował o zaangażowaniu Izraela w wojnę domową w Libanie, gdzie siły państwa żydowskiego musiały zmierzyć się z wojskami Syrii, Hezbollahem i Palestyńczykami Jasira Arafata. Rządy Szamira to także okres silnych sporów politycznych w Izraelu. Z jednej strony zainicjowała działalność organizacja Pokój Teraz. Jednocześnie zauważalnym problemem zaczęła być obecność syjonistycznych organizacji o profilu radykalniejszym niż główny nurt prawicy. Jedną z nich była partia Kach. Jej założyciel Me'ir Kahane również zaczynał swoją drogę polityczną jako aktywista Betaru. W 1990 roku został zamordowany przez muzułmańskiego terrorystę. W 1994 roku decyzją władz Izraela partia Kach – jako terrorystyczna i rasistowska – została zdelegalizowana.

Dziedzictwo Betaru

Jak wiadomo, Likud pod przywództwem Binjamina Netanjahu rządzi Izraelem niemal nieprzerwanie od roku 2009. Nie tylko jednak ta partia sięga korzeniami ruchu betarowego – można powiedzieć, że zdeterminował on, w mniejszym lub większym stopniu, rozwój większości ruchów prawicy izraelskiej. W 1999 roku powstała partia Israel Beitejnu (Beitenu), świecki ruch odwołujący się w swoim programie do dorobku Żabotyńskiego. Przywódcą Israel Beitejnu jest pochodzący z Kiszyniowa Awigdor Lieberman, i należy podkreślić, że ruch ten generalnie uchodzi za odwołujący się do elektoratu pochodzącego z krajów postsowieckich. W latach 2009–2018 partia Liebermana wchodziła w koalicje z czasowe Likudem. Brak stałej współpracy wiązał się między innymi z zaproponowaniem przez Israel Beitejnu obowiązkowej służby wojskowej dla ortodoksów religijnych (na ten postulat Likud nie chciał się zgodzić). Spory między Liebermanem a Netanjahu dotyczyły też relacji między Izraelem a Autonomią Palestyńską i Strefą Gazy. Zwolennicy Liebermana byli bardziej otwarci na powstanie państwa dla Arabów palestyńskich niż przedstawiciele Likudu. Od ostatnich tygodni 2021 do grudnia 2022 r. Israel Beitejnu wraz ugrupowaniami centrowymi, lewicowymi i arabską Ra'am współtworzył rząd pod przywództwem Naftalego Benetta i Ja'ira Lapida. Główną siłą opozycyjną był Likud, który od końca grudnia 2022 r. przejął władzę. Stało się to dzięki zawarciu umowy koalicyjnej z skrajnie prawicowymi ugrupowaniami jak Żydowska Siła i Unia Narodowa, również sięgającymi czasem w swoich odwołaniach do tradycji betarowskiej. Istotne, że Betar – także pod tą właśnie nazwą – działa również dziś, nie tylko w Izraelu, ale i w diasporze m.in. w USA, Wielkiej Brytanii, Francji, Brazylii.

> Tradycja Betaru jest więc jedną z najistotniejszych we współczesnym Izraelu. Możnapowiedzieć, że przez dziesięciolecia kształtowała znaczną część narodu izraelskiego w duchu zasad wyłożonych przez Żabotyńskiego – z drugiej jednak strony należałoby też podkreślić, że przez ten czas doszło w jej obrębie do wielu przeformułowań.

Bibliografia:

D. Flisiak, *Kultura polityczna międzywojennej Polski. Działalność Jakóba Perelmana w II Rzeczypospolitej Polskiej* [w] Oblicza kultury w II Rzeczypospolitej, pod red., Agnieszki Kani, Kielce 2017, s. 35–46.

D. Libionka, L. Weinbaum, *Bohaterowie, hochsztaplerzy, opisywacze: wokół Żydowskiego Związku Wojskowego*, Warszawa 2011.

E. Mendelsohn, *Żydzi Europy Środkowo-Wschodniej w okresie międzywojennym*, Warszawa 1992.

J. Perelman, *Moje przeżycia, spostrzeżenia*, Hajfa 1977.

„Jerozolima Wyzwolona" – 1939.

C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela*, tłum. M. Mścichowski, Warszawa 2011.

C. Shindler, *Israel, Likud and The Zionnist Dream. Power, Politics and Ideology from Begin to Netanyahu*, London 1995.

J. Surzyn, *Włodzimierz Zeew Żabotyński: syjonista i rewizjonista*, „Miasteczko Poznań" 2017, nr 1 (27), s.

100–115.

„Trybuna Narodowa” – 1935, 1936, 1939.

P. Tyler, *Twierdza Izrael. Zakulisowa historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem*, tłum. N. Radomski, Poznań 2014.

J. Walicki, *Ruch syjonistyczny w Polsce w latach 1926–1930*, Łódź 2005.

M. Wójcik, *Emigracja żydowska z Polski w okresie dwudziestolecia międzywojennego w planach działacza syjonistycznego Włodzimierza Żabotyńskiego*, „Zeszyty Naukowe – Uczelnia Warszawska im. Marii Skłodowskiej-Curie” 2007, nr 21, s. 165–183.

W. Żabotyński, *Państwo żydowskie*, Warszawa- Kraków-Poznań 1937.

W. Żabotyński, *Rewizjonizm (jego cele i drogi)*, Warszawa 1927.

Nagranie: https://www.youtube.com/watch?v=20QAPaLMLpc

Oryginał: https://nlad-kopia1113.instawp.site/izrael-od-morza-do-eufratu-betarowcy-w-ii-rzeczpospolitej-i-nie-tylko/

WSPÓŁTWÓRZ NOWY ŁAD

Za Nowym Ładem stoją czytelnicy, którzy dorzucają się do jego istnienia. Dołącz do nich — jednorazowo, w kwocie, która Ci odpowiada.

DOŁĄCZAM

wspieram.nlad.pl

Zeskanuj, aby wesprzeć